

Ключевые слова: новая экономическая политика, кустарь, промыслы, сельское хозяйство, Харьковщина.

Summary. *Lapchenko A.S. Peasant industries in Kharkiv in the 20 years of the twentieth century. Background research related to the lack of study topics in historiography. The article is a study of peasant industries in Kharkov in 1920. Kharkiv (Sloboda) - a large region that by 1925 largely coincide with the boundaries of the Kharkiv province, and in 1925–1930 he. Was divided into several provinces - Kharkiv, Sumy, Kupyansk, Izyumsky, Okhtyrsk. The chronological scope of article covering the period from 1921–1929. Within which implemented the New Economic Policy. The article is devoted territorial and sectoral allocation of rural crafts in Kharkiv region. Studied some local crafts, their geographical distribution by province, dynamic entities, social characteristics. Of all the branches of local crafts the most common in the province were: forging and metalwork craft, sewing, shoe and leather part kushnirnyy trades, carpenter, cooper and wheel, weaver fish. Territorial prevalence of other industries, except for pottery production, is weak.*

Key words: new economic policy, artisan, crafts, agriculture, Kharkiv.

УДК 94(477)«1932/1933»

С. А. Калінкіна, С. В. Корновенко

ОПОДАТКУВАННЯ СЕЛЯН УКРАЇНИ В УМОВАХ ГОЛОДОМОРУ 1932–1933 рр.*

Анотація. У статті розкрито зміст та сутність радянської податкової політики в українському селі в умовах голодомору 1932–1933 рр. З'ясовано, що одним із засобів цього штучного нищення населення, насамперед селянства, в УСРР (УРСР) були податки. Авторами розкрито, що посилені темпи колективізації в першій половині 1930-х рр. докорінно змінили частково відновлене в добу непу село. Форсоване будівництво колективного господарювання не позбавило селянство різних повинностей, натомість вони ще більше мали стимулювати залучення селян до фінансової сфери держави. Доведено, що серед багатьох причин Голодомору в УСРР, який був результатом економіко-репресивної політики, вагоме місце посідає податкова політика сталінського режиму. Реформована система податкових вилучень із сільського населення, що утвердилась у 1930 р., стала важливим чинником у здійсненні «соціалістичних перетворень на селі».

Ключові слова: Голодомор, податки, податкова політика, українське селянство.

Постановка проблеми. У сучасних соціально-економічних і суспільно-політичних реаліях зростає інтерес дослідників та громадськості до історії українського селянства. Серед найважливіших проблем новітньої історії України значне зацікавлення викликають трансформаційні процеси в економіці сільського господарства в період формування та становлення радгоспно-колгоспної системи у 1930–1939 рр. Зокрема, незважаючи на загально чисельну історіографію, що стосується Голодомору 1932–1933 рр. [1], малодослідженим залишається соціально-економічний аспект функціонування тогоріч податків на селі. Це, безперечно, визначає актуальність обраної теми. Відомо, що одним із засобів цього штучного нищення населення, насамперед селянства, в УСРР (УРСР) були податки. Отже, запропонована тема дослідження має наукове та суспільно-політичне значення, що й зумовило звернення автора до її вивчення.

Мета статті. Автори статті ставлять за мету розкрити сутність та зміст радянської податкової політики в українському селі під час Голодомору 1932–1933 рр.

Виклад основного матеріалу. «Запровадження нового періоду нової економічної політики», як назвав Й. Сталін початок 1930-х р., сприяло зміцненню нового колгоспно-радгоспного ладу [2, 258]. Однак це жодною мірою не свідчило про позитивні зрушення в добробуті селян. Із початком колективізації радянське керівництво розпочало будівництво радгоспно-колгоспного села. Селянство неоднозначно сприйняло процес об'єднання в колективні господарства. Як свідчать джерела, рушійною силою в побудові нового устрою стала колишня біднота, а також та частина селянства, що з тих чи інших причин відмовлялася працювати на землі та створювала так званий політичний актив на селі (комнезами). Селяни, які «добровільно» погоджувалися віддати державі всі свої знаряддя праці,

* Публікація містить результати досліджень за держбюджетною темою «Селянство України за умов суспільно-політичних потрясінь та соціально-економічних трансформацій першої третини ХХ ст.» (номер державної реєстрації 0115U000636)

худобу, переходили до категорії колгоспного селянства. Частина сільського населення, яка відмовлялася від будь-яких виявів колективного господарювання, опинялася в розряді «куркулів». Крім цих двох категорій селянства, тривалий час існували й одноосібні господарства, яких часто ототожнювали з «підкуркульниками». В основі такого поділу лежало явище сегрегації (лат. *segregatio* – відділення), за якої влада відділяла виразно позитивних від негативних об'єктів [3, 74]. Таким чином, радянське керівництво, упроваджуючи надзвичайними методами політики в аграрному секторі економіки, здобуло повний контроль над сільським господарством.

Посилені темпи колективізації в першій половині 1930-х рр. докорінно змінили частково відновлене в добу непу село. Форсоване будівництво колективного господарювання не позбавило селянство різних повинностей, натомість вони ще більше мали стимулювати залучення селян до фінансової сфери держави.

Тривалий перехід від капіталістичного (індивідуального) до соціалістичного (радгоспно-колгоспного) господарювання майже повністю знекровив продуктивні сили сільського господарства, у такий спосіб зменшивши валові збори зерна. Натомість обсяги хлібозаготівель щороку зростали. Так, на 1930 р. валовий збір зерна становив 22, 9 млн. пуд., а мали заготувати 7,8 млн. пуд.; 1931 р. зібрали 17,6 млн. пуд., вивізили 6,9 млн. пуд. Із валового збору 1932 р., що становив 12,8 млн. пуд., вивезли 7 млн. пуд. [4, 94]. За нашими підрахунками, у 1930 – 1931 рр. селяни віддали державі третину зібраного ними врожаю, у 1932 р. понад половину – 54,68 %. Така схема стрімкого зниження обсягів урожайності свідчила про деструктивні явища у виробничій сфері села. Однак держава на них адекватно не реагувала. Реальної підтримки аграрному секторові економіки не надавалося. В Україні розпочався Голодомор. Крім УСРР, він охопив Казахстан, Північний Кавказ, Поволжя. Однак на відміну від України, у цих республіках він не мав такого масового характеру.

Серед багатьох причин Голодомору в УСРР, який був результатом економіко-репресивної політики, вагоме місце посідає податкова політика сталінського режиму. Реформована система податкових вилучень із сільського населення, що утвердилася у 1930 р., стала важливим чинником у здійсненні «соціалістичних перетворень на селі». Взаємодія соціально-економічних та фінансово-економічних засад комуністичного ладу мала побудувати не просто колективне село, а «здійснити надзвичайно глибокий переворот» [5, 31]. Насправді податки перетворилися в потужний механізм висмоктування результатів селянської праці на землі, залишивши виробників напризволяще.

За вкрай скрутного соціально-економічного становища, що склалося в українському селі на початку 1930-х рр., логічно було б змінити основні принципи оподаткування селянства в напрямі пом'якшення податкового тягаря. Такий підхід, на наш погляд, поряд з іншими заходами, спрямованими на вихід аграрного сектора економіки з кризи, унеможливив би страхотливі наслідки Голодомору 1932–1933 рр. Однак радянське керівництво вперто ігнорувало проблему. До того ж однією з особливостей радянського податкового законодавства того року стало змішування, а інколи ототожнення різних категорій платників податків. Так, одноосібні господарства часто оподатковувалися на рівні з куркульськими. На початку 1932 р. змінилася тактика більшовиків навіть стосовно до селян, які хотіли вступити до колгоспів. Система пільгового оподаткування, що декларувалася постановами вищих державних інстанцій для селян, які прагнуть вступити до колгоспу, мала номінальний характер і на практиці не застосовувалася. Протягом 1932–1933 рр. спостерігалася хвиля несанкціонованих виключень осіб із колгоспів, позбавлення виборчих прав, зарахування їх до категорії куркулів із подальшим виселенням та конфіскацією майна й новими нормами оподаткування [6, 23]. Прикладом «стрімкого зростання куркульських господарств» на Харківщині є відомості Решетилівського РФВ: «В 1931 р. куркулів було виявлено 1 господарство, в 1932 – до квітня місяця жодного куркульського господарства виявлено не було, і лише в квітні 1933 р. виявлено 9 куркульських господарств» [7, 55].

Водночас із високих трибун керівники партії та держави звітували про начебто карколомні успіхи в справі побудови соціалізму. Фактично запровадивши другу редакцію кріпосного права в Україні, Й. Сталін урочисто промовляв: «Товариші! Це таке досягнення, якого не знав ще світ і якого не досягла ще ні одна держава в світі» [8, 29]. Справді в жодній державі світу, за винятком СРСР сталінського зразка, її керівництво не додумалося до того, щоб морити голодом власний народ, в ім'я якого здійснювався «Великий Жовтень» 1917 р.

За словами урядовців, «уміння взяти» протягом 1932–1933 рр. стало гаслом радянської політики на селі. Знову було запроваджено продрозверстку для хліба, заборонено вільну торгівлю, уведено примусовий порядок фінансових заходів. Прикладом такої політики слугують численні постанови уряду, зокрема постанова ЦК КП(б)У від 3 лютого 1933 р., що передбачала стягнення культзбору в розмірі 112 млн. крб. У першому кварталі пропонувалося забезпечити збір з колгоспників 70 % податку, з одноосібників – 95 % й до 15 лютого 100 % із куркулів [9, 94].

Унаслідок уніфікації податкового законодавства, розпочатої в 1930-му р., селянству було запропоновано запровадження «єдиного сільськогосподарського податку», що містив низку раніше діючих виплат і поширювався на всіх селян, незалежно від їхнього соціального становища. Проте він різнився за своєю належністю до різних прошарків населення. Насправді запровадження «єдиного» закону не позбавило сільське населення множинності стягнень, навпаки, з'явилися нові види стягнень: одноразовий податок із одноосібних господарств; культзбір (збір на потреби житлового та культурно-побутового будівництва); самооподаткування тощо. Як зазначалося раніше, податкові стягнення диференціювалися за категоріальною належністю господарств. Нове законодавство виокремило колективні господарства як категорію оподаткування, наголосимо – за умов Голодомору, що невинно насувався.

Згідно з постановою від 4 травня 1932 р. «Про затвердження уставу про сільськогосподарський податок на 1932 р.», сільськогосподарським податком оподатковувалися сільськогосподарські комуни, артіль та товариства спільного обробітку землі. Норми податку для колективних господарств визначалися статтею 6 постанови про сільськогосподарський податок і становили: для комун та артілей – 3,5 коп., для товариств спільного обробітку – 5 коп. із прибутку на кожний карбованець [10, 7–8]. М. Залеський пов'язував підвищення ставки податку з колективних господарств зі стрімким зростанням прибутковості колгоспів. У середньому ставка збільшилася на 0,5–10 коп. з кожного крб. прибутку, в залежності від виду колективного господарства. Такі норми оподаткування лишалися незмінними й протягом 1933 р., за винятком доповнення, що існувало в законі про сільськогосподарський податок на 1932 р. і стосувалося права зменшення податку раднаркомми до 3 коп. для окремих країв, областей та районів [11, 8].

Податкова політика, що стосувалася колективних господарств, у 1932–1933 рр. створювала умови для швидкого вступу селянських господарств до колгоспів. В основі системи податкових стягнень у цей час лежала ідея шаленого пільгового заохочення. Їм було присвячено цілий розділ «Закону». Згідно з документом, у 1932 р. пільги надавалися: 1) маломісним колгоспам; 2) колгоспам для розширення їхніх засівних площ; 3) колгоспам для розвитку в них тваринництва та молочного господарства; 4) колгоспам для розвитку в них технічних культур та спеціальних галузей сільського господарства; 5) колгоспам, що виконали завдання державних поставок; 6) колгоспам для розвитку колгоспної торгівлі; 7) пільги переселенським колгоспам [11, 9].

1933 господарського року було внесено доповнення та розширено пільги колгоспам, зокрема, серед нових пільг потрібно виокремити «інші податкові пільги». Відповідно до постанови РНК УСРР від 2 червня 1933 р. п. «б», стаття 4, не оподатковувалися прибутки колгоспів, що одержані від копання та вивозу цукрового буряку; надавалися пільги на ліквідацію наслідків стихійного лиха, що дозволяло звільнити від податку повністю або частково колгоспи, які постраждали від стихійного лиха [12, 19].

1932 сільськогосподарський рік уряд проголосив роком завершення суцільної колективізації, тому вістря податкової політики 1932–1933 рр. спрямовувалося на одноосібника-селянина, який протягом першої третини 1930-х рр., незважаючи на «успіхи» колективізації, ще становив більшість на селі. Хлібозаготівельний план 1932 р. став продовженням плану попереднього року, попри на те, що, відповідно до податкової реформи, господарський рік починався з 1 січня й завершувався 31 грудня. «Перевиконання» хлібозаготівельної кампанії, яке стосувалося не лише одноосібних та куркульських господарств, було здійснено шляхом «примусового» («дочиста») збору хліба з колгоспів [13, 285].

У липні 1932 р. у Харкові проходила III Всеукраїнська конференція КП(б)У. Головну увагу присутніх було зосереджено на питанні надзвичайного становища в Україні. С. Кошіор визнав, що окремі райони України опинилися в дуже скрутному продовольчому ста-

новищі [8, 38]. Питання голоду у своїх доповідях озвучили й І. Петровський, М. Скрипник, Р. Терехов, О. Шліхтер. В. Молотов з'ясував головні причини голоду, що полягали не в розмірах вилученої продукції, а в «помилках, допущених під час хлібозаготівель» [8, 39]. Таким чином, центральна влада знову намагалася перекласти провину за голод на республіканські органи влади.

Масове вилучення зерна здійснювалося через організовану більшовиками радгоспно-колгоспну систему. Зазначимо, що оплата праці колгоспників відбувалася двічі на рік: аванс та повний розрахунок. Створювалася досить зручна для влади система «регулювання» оплати праці колгоспників, довільного планування хлібозаготівель та термінів їх виконання, а також дво- або триразова сплата податків. На початок 1932 р. майже третина колгоспів Київської області не розраховувалася із колгоспниками, 15 % колгоспів Харківської і 16 % Вінницької областей мали заборгованість перед своїми членами з натуроплати праці [4, 95]. 22 серпня 1932 р. Укрколгоспцентр офіційно заборонив колгоспам видавати хліб для потреб громадського харчування.

Тактика, за якою здійснювалася політика сталінського режиму в українському селі, виявилася досить продуктивною стосовно приборкання селянства Радянської України. Травневою постановою «Про план хлібозаготівель з урожаю 1932 р. та розгортання колгоспної торгівлі хлібом» було ухвалено, що продавати надлишки хліба дозволяється лише з 15 січня 1933 р., після виконання хлібозаготівельних планів та формування насінневих фондів [8, 39].

Із кінця 1931 р. в межах СРСР повсюди спостерігалися масові виходи селян із колгоспів. Н. Бем стверджує, що в 1932 р. ці тенденції набули «масового відтоку» [14, 146]. Регулювати та припинити це явище владі ставало дедалі складніше, а вихід із ситуації було знайдено в запровадженні паспортизації населення. 27 грудня 1932 р. постановою ЦВК та РНК СРСР уведено паспортний контроль у містах, робітничих селищах і на новобудовах. Так звана паспортна реформа більшою мірою стосувалася селянства, оскільки новостворена система адміністративно прив'язувала селян до землі, по суті, перетворюючи їх на кріпаків, без права вільного виходу за межі села. Як виняток, правом на одержання паспорта користувалися ті колгоспники, якщо вони уклали договір із фабриками, заводами чи будівельними конторами за наявності відповідної довідки-дозволу правління колгоспу. Щоб забезпечити сплату податків і зборів, українське селянство ще із часів царату було пов'язане круговою порукою [15, 79], тобто селянам заборонялося виходити з общини. Таким чином, наявна політика радянського уряду ґрунтувалася переважно на традиціях ще царського правління, намагаючись будь-якими засобами закріпити селянство.

Закріпачення українського селянина в кінці 1932 р. ще більше посилювало розорення села. Селяни, які виходили з колгоспів, були позбавлені будь-яких прав та мали величезний податковий тягар. Так, в одному з листів до редакції газети «Радянське село» селянин, що вийшов із колгоспу, писав: «Я мав план податку 33 крб. Це найбільше, січас мене сільрада поставила в експертне оподаткування» [16, 9]. В іншому листі селянин скаржився на те, що після виключення з колгоспу він «мав 0,5 га землі і одну корову, а тепер йому приписують усю землю й коней, яких він мав до вступу в колгосп, й стягують з них податки» [16, 10].

На січневому (1933 р.) об'єднаному пленумі ЦК і ЦКВКП(б) Й. Сталін проголосив відмову від політики прискорених темпів колективізації, оскільки, мовляв, її завдання виконані. Насправді урядові потрібно було рятувати охоплене кризою народне господарство. Поворот в економічній політиці характеризувався передусім скасуванням продрозкладки. 19 січня 1933 р. РНК СРСР і ЦК ВКП(б) ухвалили постанову «Про обов'язкову поставку зерна державі колгоспами та одноосібними господарствами» [17, 15]. Колгоспам та одноосібникам залишалася вся продукція, вироблена понад чітко зафіксовану норму хлібоздачі державі. Надлишки дозволялося реалізовувати за ринковими цінами [18, 49]. Отже, у 1933 р. радянська влада офіційно повернулася до податкової політики, що сформувалася в донепівський період. Унаслідок відновлення продподатку, селяни втратили «стійку» систему оподаткування, що утвердилася в українському селі після ухвалення закону від 1 січня 1924 р. про «припинення вилучень сільськогосподарського податку натурою» [19, 98]. Тобто, селяни в період непу отримали «новий» сільськогосподарський

податок, що сплачувався в грошовому еквіваленті. На думку групи українських учених, В. Даниленка, Т. Касьянова, С. Кульчицького, поворот у сфері аграрного будівництва відбувся на підставі часткового визнання реальності існування ринку та закону вартості, часткового узгодження інтересів держави, яку Й. Сталін та його оточення перетворили на тоталітарну, з інтересами селянства [20, 143]. Новий закон передбачав визначення твердих зобов'язань щодо здачі зерна державі за встановленими твердими цінами і набирав статус податку. Сталінські обов'язкові поставки мали натуральну форму, хоча при цьому зберігалася зовнішня видимість купівлі-продажу (за цінами встановленими державою, без урахування закону вартості). З огляду на закон про хлібний податок, колгоспи, які обслуговувалися МТС, підлягали оподаткуванню за заниженими ставками. Характерною особливістю чинних законів 1930-х рр. була низка «доповнень», що свідчила про «гуманні» наміри урядовців стосовно селянства. Ідеться, зокрема, про додатки, що містились у законі й стосувалися колгоспів, які не в повному обсязі виконали плани хлібопоставок 1932 р. із того часу вони оподатковувалися за підвищеними ставками хлібоподатку. Розмір зобов'язань із колгоспів вираховувався на підставі загальної площі засіву осені 1932 р. та плану засіву весни 1933 р.

Успадкованою від попередніх років залишилася й нечітка схема нарахування зернових зобов'язань на основі територіального поділу. План обов'язкових хлібопоставок не можна було механічно розподіляти за районами чи колгоспами. Він мав точно відповідати можливостям окремого господарства, зумовленими площею засівів, урожайністю на місцях тощо. Проте вірогідної статистики посівів, урожайності та валового збору після 1929 р. не існувало. Статистичні показники змінювалися залежно від того, чи подавали їх місцеві органи влади, чи інші загальносоюзні або республіканські відомства. Так, в Одеській області для колгоспів, що користувалися послугами МТС, із загальною площею 55039 га, норма здачі становила 3 ц з га, відповідно план по області – 16512 т; у Дніпропетровській області колгоспи, що обслуговувалися МТС, мали такі норми: з площі 89842 норма з га – 2,8 ц, загальна кількість податку 25156 т [21, 125,176].

Навесні 1933 р. у СРСР було організовано 400 міжрайонних державних комісій, які визначали урожайність, розміри посівних площ і валового збору зернових культур. Вони підпорядковувалися ЦК при РНК СРСР та її уповноваженим у республіках та областях. Таким чином, утворивши незалежно від місцевої влади контрольну-інспекційну систему, Й. Сталін міг сподіватися на подолання саботажницьких тенденцій у визначенні обсягу обов'язкових хлібопоставок. Комісії вираховували не комірну (наявну), а біологічну врожайність. Саме за цим принципом здійснювалося нарахування обов'язкових поставок [20, 144].

Утворення державного продовольчого фонду через податкові стягнення охоплювало спочатку тільки зерно, але протягом наступних місяців поширилося на всю сільськогосподарську продукцію [18, 49]. Аналогічно до закону від 19 січня було ухвалено низку постанов, що стосувалися здачі овочів, картоплі, м'яса, молока, яєць, соняшникового насіння тощо. «Податок м'ясом» існував ще із жовтня 1932 р. Закон стосувався не лише господарств спільного обробітку, а й одноосібних господарств та передбачав виконання зобов'язань із здачі м'яса державі будь-яким видом тваринницької продукції чи свійської птиці. М. Хорін, аналізуючи сплату натурподатку, подав такі цифри продподатку для колгоспів України: 1) здача картоплі, соняшника й рису – 6–9 ц із га.; 2) м'яса – 20 кг із однієї свійської тварини; 3) молоко – 80 л із однієї корови в рік [17, 21–30].

Важливе значення для розбудови радгоспно-колгоспної системи мали податкові заходи, що стосувалися селян-колгоспників. Згідно з податковою реформою, ця категорія селянства посідала привілейоване становище порівняно з іншими групами селянства. У 1932–1933 рр. податкова політика щодо колгоспників мала подвійні стандарти. Так, поряд із наданням пільг функціонувала система оподаткування всіма видами податків, нарівні з одноосібниками [22, 57].

Під час Голодомору колгоспники, як й інші категорії селянства, сплачували основні види податків: сільськогосподарський, самооподаткування, культжитлозбір. У середньому до держбюджету протягом 1932–1933 р. надійшли такі суми податків від колгоспного селянства (див. табл. 1.).

Табл. 1

Оподаткування колгоспного селянства в 1932–1933 рр. (у тис. крб.) [23, 13]

Рік	Сільськогосподарський податок	Самооподаткування	Культжитлосбір
1932	12309	17475	17426
1933	56000	31498	61500

Згідно з даними обліку сільськогосподарського податку, протягом зазначеного періоду кількість господарств, які вступили до колгоспу, а їхні господарі стали колгоспниками, становила на 1932 р. – 2856,5 тис., 1933 р. – 3014,6 тис. [23, 15]. Ґрунтовний та всебічний аналіз архівних матеріалів дозволяє стверджувати, що існувала невідповідність у співвідношенні зростання чисельності й заможності колективних господарств та посилення податкового тягара. По суті колгоспники, враховуючи розміри їхніх податкових платежів до держбюджету, були прирівняні до приватників-одноосібників.

Закон про сільськогосподарський податок від 4 травня 1932 р. у розділі III визначав джерела прибутковості колгоспників, що підлягають оподаткуванню: рільництво, луківництво, спеціальні галузі сільського господарства, нехліборобські заробітки. Місцеві органи, маючи повноваження щодо зміни основного закону, вносили корективи стосовно додаткового оподаткування колгоспників. Оподаткуванню зокрема, підлягали ті селяни, які мали недостатню кількість трудоднів, не брали участі у виробничому житті колгоспу та займалися візникунням [22, 57]. За умов Голодомору базові положення сільськогосподарського податку, які стосувалися норм прибутковості колгоспного населення, залишалися незмінними.

Законом «Про сільськогосподарський податок» від 31 травня 1933 р. було внесено корективи стосовно принципів вирахування податку. На відміну від закону 1932 р., що визначав для прибутку колгоспників ставку оподаткованого мінімуму 4 крб., у 1933 р. ці прибутки оподатковувалися за твердою ставкою від 20 до 26 крб., згідно з територіальним принципом: Харківська область – 24 крб., Київська – 20 крб., Вінницька – 20 крб., Дніпропетровська – 26 крб., Одеська – 26 крб., Донецька – 24 крб., Чернігівська – 22 крб. [24, 16]. Таким чином, основний податковий тягар лягав на південну та східну Україну, безперечно, це було пов'язано з темпами та рівнем колективізації в цих районах.

Табл. 2

Шкала ставок СГП із прибутків колгоспників та одноосібних господарств на 1932 р. [10, 10]

	Розмір прибутку, що підлягає оподаткуванню	Розмір податку на господарство		Сума недоплати на кожний карбованець понад 50 крб.	
		Колгоспники	Одноосібні господарства	Колгоспник	одноосібник
1.	Понад 50 крб.	4 крб. 00 коп.		+ 2 коп.	
2.	100	5 00	7 крб. 00 коп.	+ 7	+ 5
3.	150	8 50	9 50	+ 10	+ 8
4.	200	13 50	13 50	+ 13	+ 13
5.	300	26 50	26 50	+ 17	+ 17
6.	400	43 50	43 50	+ 22	+ 22
7.	500	65 50	65 50	+ 27	+ 30
8.	700	119 50	125 50	+ 30	+ 32

Зазнало змін оподаткування заробітної плати колгоспників. Згідно з постановою 1933 р., прибутки від заробітної плати не оподатковувалися. На підставі статті 27, уваги 1 із 1933 р. заробітна плата оподатковувалися прибутковим податком [12, 19].

Помітне місце в податковій системі того періоду посідало самооподаткування, яке за умов Голодомору набуло ознак «джерела соціалістичного нагромадження». Законом про самооподаткування від 8 вересня 1932 р. передбачалося, що зібрані під час самооподаткування кошти повинні спрямовуватися лише на культурно-господарські потреби. Зміна політики держави зробила самооподаткування «звичайною кампанією масового вилучення у сільського населення коштів» [25, 148]. Важливим чинником зміни пріоритетів у самооподаткуванні колгоспного селянства України є наявність звітних документів про те, що

в 1932 р. на колгоспника припадало 6 крб. 12 коп. самоподатку, а в 1933 р. – 10 крб. 50 коп. [26, 14]. Отже, за умов національної трагедії, якою став для населення УСРР Голодомор 1932–1933 рр., колгоспників позбавили не лише продуктів харчування, а й тих незначних коштів, які вони заробляли тяжкою працею в колективних господарствах; владці посилили податковий тягар через зростання частки податків із держави. Таким чином, чинна раніше система стягнення самооподаткування, яка передбачала добровільні виплати селян і не поширювалася на колгоспників, у 1932–1933 рр. набула примусового, загальнообов'язкового характеру.

Стосовно оподаткування господарств одноосібників, радянському урядові для підвищення платоспроможності селян необхідно було щороку змінювати закон про сільськогосподарський податок. Відповідно до законів «Про єдиний сільськогосподарський податок» 1932–1933 рр., відбулися деякі зміни у визначенні норм прибутковості. Так, у 1932 р. податок вираховувався за нормами прибутковості з га ріллі, у 1933 р. – із площі засіву, встановленої для кожного господарства [12, 20]. Отже, селянин платив податок не за фактично отриманим прибутком після збору врожаїв, а за площею землі, яку він засівав.

Відповідно до змін щодо критеріїв оподаткування, зменшувалися норми прибутковості. Для УСРР НКФ СРСР визначив такі норми прибутків (див. табл. 3).

Табл. 3

Норми прибутковості для УСРР у 1932–1933 рр. [27, 33; 10, 12]

Рік	Прибуток з гектара землі (у крб.)						Прибуток із голови худоби (у крб.)			
	Засів зернових	Сіножаті	Городи та баштан	Виноградники	Сади	Засів тютюну	Коні	ВРХ	Воли	Вівці
1932	60	30	300	450	350	300	29	22	17	2,2
1933	60	30	350	550	450	320	29	23	17	2,5

Таким чином, із даних таблиці 3 випливає, що селяни протягом за умов Голодомору 1932–1933 рр. сплачували стійкі норми податків, які нібито встановлювалися союзним урядом. Насправді, маючи беззаперечне право на модифікацію норм прибутків, обласні та районні ради змінювали ці норми. Відповідно до постанови РНК УСРР від 2 червня 1933 р., для областей встановлювали визначені норми прибутковості з гектара землі та голів худоби (див. табл. 4).

Табл. 4

Норми прибутковості за областями України на 1933 р. [27, 34]

Види прибутків	Харківська	Київська	Вінницька	Дніпропетровська	Одеська	Донецька	Чернігівська
1. Засів зернових	66	64	66	58	58	58	64
2. Картопля	75	75	75	70	70	70	75
3. Городи й баштан	360	360	320	360	360	360	360
4. Тютюн	340	320	300	–	–	–	340
5. Сади	500	500	400	500	550	500	500–
6. Виноградники	–	–	550	550	600	550	33
7. Сіножаті	32	30	30	30	30	30	30
8. Коні	30	30	28	30	30	30	17
9. Воли	17	17	17	17	17	17	24
10. ВРХ	24	24	22	24	24	24	2,5
11. Вівці й кози	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	–

Порівняльний аналіз норм прибутковості, встановлених НКФ СРСР та обласними виконкомом України СРР, дозволяє стверджувати, що визначені на місцях норми не завжди відповідали реальним показникам (ухваленим урядом). Крім того, стає зрозумілим принцип виконання мобілізаційних планів у понаднормових розмірах (100–200 %).

Селянин-одноосібник, oprіч обов'язкових видів податків, за умов Голодомору сплачував ще й одноразовий податок. Постанова ЦВК та РНК СРСР «Про одноразовий податок

на одноосібні господарства», ухвалена 19 листопада 1932 р., спрямовувалася на «виконання задач, що стояли на шляху завершального періоду соціалістичної перебудови села» [2, 277]. На думку радянських фінансистів, податок мав стати стимулом у виконанні державних завдань із заготівель. Ставки одноразового стягнення визначалися у відсотковому співвідношенні до сільськогосподарського податку. Диференціацію податку здійснювали на підставі міцності господарств, а тому ставки коливалися від 15 до 20 крб. для селян, які сплачували сільськогосподарський податок у твердих ставках, для інших господарств розмір податку дорівнював 100–175 % сільськогосподарського податку. Акт 5 та акт 6 закону про одноразовий податок надавали право районним виконавчим комітетам «підвищувати податок удвічі для тих господарств, які злісно не виконують держзаготівлі, або навпаки звільняти господарства, які сумлінно виконують плани держзаготівель та податкові зобов'язання перед державою» [25, 149].

Постанова РНК УСРР від 20 листопада 1932 р. передбачала такий механізм стягнення одноразового податку з одноосібних господарств: «1) протягом 2 днів встановити ставки податку для районів, виходячи з економічних обставин та умов кожного району; 2) забезпечити закінчення нарахування податку та повідомлення платників не пізніше 5 грудня; 3) повністю одержати податок до 31 грудня по всіх районах і встановити відповідні терміни сплати податку; 4) забезпечити постійний системний контроль за класовим веденням податку» [10, 46].

Зміна фінплану, зумовлена особливостями податкової політики радянської влади в 1932–1933 рр., стала характерним явищем для Української СРР. Податкові нарахування здійснювали в кілька етапів, сплачували їх поквартально. В українському селі протягом 1932 р. існувала така система сплати податку: 20 % до 1 вересня, 30 % до 1 жовтня, 40 % до 15 листопада, решта 10 % – 15 грудня [10, 18].

На 1 жовтня 1932 р. НКФ УСРР планував отримати від сплати сільськогосподарського податку 26 млн. крб. [26, 18]. Зміни в розрахунках були помітні вже 16 липня 1932 р., коли внаслідок переговорів із НКФ СРСР первісний план для України було зменшено на 14 млн. крб., проте розмір надходжень, як свідчать документи, навпаки зріс на 5,715 млн. крб., тобто на 10 липня план становив 25,985 млн. крб., а зі зменшенням – 32,700 млн. крб. [26, 22].

Терміни сплати податку на 1932 господарський рік теж відрізнялися як за соціальними, так і за регіональними показниками (див. табл. 5).

Табл. 5

Терміни сплати податку для різних форм господарювання [28, 3]

Для колгоспів	50 % до 1 жовтня 50 % до 15 грудня 1932 р.
Для колгоспників та одноосібників	50 % до 15 вересня 50 % до 15 листопада 1932 р.
Індивідуальні (куркульські) господарства	100 % до 15 серпня 1932 р.

Представлені в таблиці дані свідчать, що тиск на селян здійснювався не лише шляхом накладання непосильних податків, а й через терміни їх сплати. Так, «куркульські» господарства змушені були сплачувати до 100 % податку, ще не зібравши на 15 серпня врожаю. Крім того, терміни сплати для УСРР різнилися залежно від регіону. У Київській області для колгоспників та одноосібних господарств існував поділ сплати податку за районами. Зокрема, Бахмацькому, Білоцерківському, Остерському, Васильківському, Глухівському, Сквирському, Звенигородському, Козелецькому, Черкаському, Конотопському, Коростенському, Чернігівському, Кролевецькому, Малійському, Чигиринському, Ніжинському, Новгород-Сіверському, Київському, Житомирському районам потрібно було сплатити 50 % до 15 серпня, 50 % до – 15 вересня; а решт району – перші 50 % – до 1 вересня, 50 % до 1 жовтня [28, 8]. На Одещині ці показники були іншими: 30 % сплачувалося до 1 вересня, 40 % – до 1 жовтня, 30 % – до 1 листопада [28, 29].

Оскільки 1932 р. було оголошено роком завершення суцільної колективізації, то основний тягар податку як «заохочувального пряника» припадав на одноосібника та куркуля. Їм не залишалося нічого іншого, як усупільнювати свою власність, стаючи колгоспниками. Очевидець пригадував: «Налогов були такі великі, що люди все віддавали і йшли в колгосп» [31, 30].

Проблема Голодомору, яка охопила майже все українське село не була пов'язана з неврожаєм, хліб був. Його примусово забрали з колгоспів та приватних господарств. Низка адміністративних заходів, ужитих протягом першого року голоду, мала на меті втримувати селянство в постійній напрузі. Характеризуючи відносини селянства з державою, окремі дослідники, зокрема З. Лихолобова, уживають термін «агроулаг». Він відображає реальний стан справ на селі у 1932–1933 рр., переконує у тому, що ухвалені закони носили «адміністративно-каральне» спрямування.

7 серпня 1932 р. набула чинності Постанова ЦВК і РНК СРСР «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації та зміцнення громадської (соціалістичної) власності». Цей документ селяни називали законом «про три колоски». Він був своєрідним заходом судової репресії за розкрадання колгоспного й кооперативного майна із застосуванням найвищої міри «соціального захисту» – розстрілу з конфіскацією майна. За наявності пом'якшувальних обставин розстріл замінювався позбавленням волі строком не менше 10 років із конфіскацією майна [29, 2].

Сумнівний характер мали нижчезазначені документи: закон від 17 вересня 1932 р. «Про стягнення податкових та не податкових платежів», а також інструкції Наркомфіну від 27 квітня 1933 р. «Про порядок примусового вилучення податкових та не податкових стягнень» (чинні на підставі закону від 17 листопада 1932 р.). Ці офіційні документи передбачали «під час стягнення недоплати з одноосібних господарств не допускати продажу будівель, живого та мертвого реманенту, необхідних продуктів для людей та корму для тварин...» [30, 137]. Насправді ситуація, що склалася на селі, не відповідала нормам ухвлених постанов та законів. О. Волошко свідчила, що її мачуха «в колгосп йти не хотіла, за це обклали дуже великими податками, який не змогла сплатити. За несплату відібрали половину присадибного участку, розібрали й конфіскували сарай» [31, 60].

Надання місцевим районним та обласним фінвідділам широких прав у здійсненні податкових операцій призвело до ототожнення останніми не лише одноосібних господарств із куркульськими, але й колгоспного з одноосібними господарствами. Так, із постанови Харківського обкому КП(б)У від 14 грудня 1932 р. про виконання плану мобілізації коштів впливля «необхідність» «притягти до оподаткування всіма видами податків нарівні з одноосібними господарствами колгоспників, які мали мало трудоднів» [22, 57].

Така тактика радянських керівних органів не була випадковою, оскільки будь-якими методами створювались умови для повного закріпачення селянства. Про приборкання селянства шляхом запровадження репресивних методів боротьби неодноразово згадується в архівних матеріалах. У доповідній записці В. Молотову, зокрема, ідеться «про виникнення питання застосування фінансових репресій на Україні» [32, 46]. У промові М. Хатаєвича безпосередньо говорилося про те, що «фінансово-податкові норми з викачки надлишкових коштів із села повною мірою можуть бути використані» [22, 16]. Створену систему вичерпно охарактеризувала І. Павлова: «Це була тотальна система державного кріпачтва, яка стала апофеозом найгірших рис радянської цивілізації, в якій її системотворчі ознаки – влада і ступінь захвату нею суспільства були доведені до надзвичайного виразу, що реально означало відсутність будь-якого вибору» [33, 31].

До основних видів стягнень, якими оподатковувалося селянство в роки Голодомору, належав також одноразовий збір на потреби культурного та житлового будівництва. Цей збір стягувався як у 1932 р., так і в 1933 р., він ґрунтувався на принципах закону 1931 р., але з корективами в групах платників податку та ставках, що були «значно завищені», особливо для господарств із нетрудовими прибутками. У звіті до ВЦК КП(б)У НКФ УСРР декларував, що визначені законом ставки культжитлозбору з селянства було диференційовано: «Більш низькі ставки стягнення встановлювалися для Полісся та Правобережжя, більш високі для Лівобережжя та Степу. На 2 крб. знижені ставки для маломісних господарств та господарств, які мають непрацевдатних. Підвищені ставки податку, зокрема, для приміської смуги, де сільське населення цих районів має додаткові прибутки від реалізації товарів на ринку. Таким чином, сплатити належить 117–118 млн. крб., урахувавши недоплати ця сума понижується до 110 млн. крб. Щодо куркульських господарств, то стягнення з них має становити 100 % сільськогосподарського податку, але не менше 150 крб. з господарства. Загальний прибуток від цієї категорії 2 – 2,5 млн. крб.» [32, 7].

Таким чином, для українського селянства визначалися ставки податку не лише за єдино ухваленим союзним, а й за республіканським, обласним і районним планами (див. табл. 6).

Культжитлозбір із населення України за 1932 р. [32, 7]

Вид господарств	Полісся	Правобережжя	Лівобережжя	Степ	Україна в цілому
Колгоспники, звільнені від СГП	11	11	13	15	13,1
Колгоспники, що сплачують СГП	17	17	19	20	18,9
Одноосібники, звільнені від СГП	13	13	15	16	14,4
Одноосібники, що сплачують СГП	32,7	31,9	42,5	48,2	36,8

Аналіз податкової політики радянської влади в українському селі за територіальною належністю дає підстави окреслити певні тенденції. Такі регіони, як Лівобережжя і Степ, що найбільше постраждали під час Голодомору 1932–1933 рр., сплачували підвищені тарифи культжитлозбору. Підвищення ставок податку в 1933 р. перетворило культжитлозбір на постійний вид платежу, що набув статусу «визначального джерела» прибутків бюджету. Ставки податку диференціювали як за групами платників, так і за формою стягнення сільськогосподарського податку. У середньому українське селянство сплачувало культжитлозбір за такими показниками:

– господарства, звільнені від сільськогосподарського податку:

- а) колгоспники, які не мали неусуспільнених прибутків, – 5 крб.,
- б) колгоспники, які мають неусуспільнені прибутки, – 10 крб.,
- в) одноосібники, які мають не усуспільнені прибутки, – 15 крб.;

– господарства, які сплачують сільськогосподарський податок:

- г) колгоспники, які сплачують податок у твердих ставках, – 30 крб.,
- д) одноосібники, які сплачують податок у твердих ставках, – 42 крб.,
- е) колгоспники, які сплачують сільськогосподарський податок за прогресивними ставками, – 42 крб.,
- ж) одноосібники, які сплачують сільськогосподарський податок за прогресивними ставками – 175 % сільськогосподарського податку,
- з) куркулі – 200 % [34, 91–92].

Пільги, які надавалися селянству під час сплати культжитлозбору, становили 10 – 15% від суми культжитлозбору, визначеної для цієї категорії селянства [34, 91–92]. Відповідно до постанови ЦК КП(б)У від 3 лютого 1933 р., останній термін виплати збору для колгоспників датувався 15 квітня, для одноосібних господарств – 1 квітня, для куркулів – 15 лютого. У постанові також зазначалось, що обсяг податку для українського села становить 112 млн. крб. [34, 94].

Соціалізація майна для українського села в період побудови радгоспно-колгоспної системи стала критичним етапом за умов Голодомору 1932–1933 рр., оскільки було порушено питання про боротьбу між владою та народом. Перший секретар Дніпропетровського обкому партії М. Хатаєвич зауважував із цього приводу: «Між нашим режимом і селянством точиться безпощадна війна. Це боротьба не на життя, а на смерть. Цей рік був роком перевірки нашої сили та їхньої витривалості. Потрібний був голод, щоб показати їм, хто тут господар. Це коштувало мільйони жертв, але колгоспна система має залишитися тут навіки. Ми виграли війну» [35, 41]. Планове ведення війни голодом дало змогу радянському урядові в 1933 р. ліквідувати «відставання» сільського господарства України, що мало місце, на думку Й. Сталіна, у 1931–1932 рр.

Висновки. Таким чином, податкова політика радянської влади в українському селі за умов Голодомору 1932–1933рр. мала репресивний характер. Податкові пільги, що застосувалися на початковому етапі створення колгоспно-радгоспної системи, перетворилися у фіктивні, зазначені лише на папері в нормах податкових законів. Неправомірне виконання законів керівництвом та наділення місцевих органів влади правом самостійного управління на місцях призвели до того, що селянство було позбавлене права самостійно розпоряджатися продуктами своєї праці. Відсутність єдиної податкової схеми щодо стягнення виплат, що здебільшого припадали на важливі для селян етапи господарського року (зимових засівів, збір врожаю), спричинила катастрофічну ситуацію – Голодомор, село лишилося будь-яких засобів до існування.

Список використаної літератури

1. Ісакова Н. П. Історіографія проблеми Голодомору 1932–1933 рр. в українській та зарубіжній літературі [Електронний ресурс] / Н. П. Ісакова. – Режим доступу: http://kafhistory.kpi.ua/attachments/article/247/33_15.pdf; Ісакова Н. П. Голодомор в Україні: історіографічний аспект [Електронний ресурс] / Н. П. Ісакова. – Режим доступу: <http://elibrary.nubip.edu.ua>; Чернявська К. В. Сучасні історіографічні дослідження проблем Голодомору 1932–1933 рр. в Україні: тенденції та напрямки [Електронний ресурс] / К. В. Чернявська. – Режим доступу: http://mdu.edu.ua/spaw2/uploads/files/45_2.pdf; Назарова К. В. Українська історична наука діаспори про Голодомор 1932–1933 рр. в Україні / К. В. Назарова // Гуманітарно-економічні дослідження : матеріали наук.-практ. конф. – Миколаїв, 2009. – С. 203–207; Назарова К. В. Еволюція концептуальних поглядів сучасних вітчизняних істориків у трактуванні подій 1932–1933 рр. в Україні / К. В. Назарова // Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. О. Сухомилинського : зб. наук. праць. – Миколаїв, 2010. – Вип. 28. Історичні науки. – С. 236–246; Назарова К. В. Сучасна українська історична наука і тема голодомору 1932–1933 рр. : Аналіз соціокультурних передумов становлення та дослідження проблеми / К. В. Назарова // Наукові записки. Серія: Історичні науки / Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2010. – Вип. 13. – С. 296–304.
2. Финансы СССР за XXX лет. – М. : Гос. финансовое изд-во СССР, 1947. – 342 с.
3. Білокінь С. Більшовизм: механіка тотального винищення населення / С. Білокінь // Сучасність. – 1998. – № 4. – С. 58–89.
4. Завальнюк О. М. Новітня аграрна історія України / О. М. Завальнюк. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2004. – 288 с.
5. Анісімов Н. Радянське селянство / Н. Анісімов. – К. : Політвидав України, 1946. – 95 с.
6. Держархів Харківської обл., ф. 1886, оп. 2, спр. 26, 54 арк.
7. Держархів Харківської обл., ф. 1356, оп. 1, спр. 797, 66 арк.
8. Портрет темряви: свідчення, документи і матеріали : у 2 кн. – К. ; Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коць, 1999. – Кн. 1. – 706 с.
9. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України), ф. 1, оп. 20, спр. 6371, 147 арк.
10. Горещкий В. Сільськогосподарський податок на 1932 рік на Україні. Порадник для фінробітників та платників / В. Горещкий. – Х. : Держ. фін. вид-во, 1932. – 122 с.
11. Сільськогосподарський податок і самооподаткування на 1934 рік. – К. : Укрфілія Держфінвидаву СРСР, 1934. – 66 с.
12. Новий закон про єдиний сільськогосподарський податок // Радянська Україна. – 1933. – № 6. – С. 17–22.
13. Сторінки історії радянського суспільства: факти, проблеми, люди / за заг. ред. А. Т. Кінкулькіна. – К. : Рад. шк., 1990. – 512 с.
14. Бем Н. В. Політичні настрої селянства в умовах суцільної колективізації сільського господарства (кінець 1920-х – 1933 рр.) : дис. ... канд. іст. наук / Н. В. Бем. – К., 2004. – 247 с.
15. Бондаревський А. В. Волосне управління та становище селян на Україні після реформи 1861 року / А. В. Бондаревський. – К., 1961. – 128 с.
16. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 5300, 46 арк.
17. Хорин М. Налоговый и финансовый справочник колхоза / М. Хорин. – М. : Госфиниздат, 1933. – 120 с.
18. Тепцов Н. В. Аграрная политика на крутых поворотах 20-х – 30-х годов / Н. В. Тепцов. – М. : Изд-во Знание, 1990. – 64 с.
19. Корновенко С. В. Село. Хліб. Гроші. Податкова політика радянської влади в українському селі у період НЕПу / С. В. Корновенко, В. М. Лазуренко. – Черкаси: «Ваш дім», 2004. – 188 с.
20. Даниленко В. Сталінізм на Україні: 20 – 30-ті рр. / В. Даниленко, Г. Касьянов, С. Кульчицький. – К. : Вид-во «Либідь», 1991. – 342 с.
21. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 6345, 201 арк.
22. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 5436, 64 арк.
23. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 30, оп. 2, спр. 8387, 51 арк.
24. Сільськогосподарський податок і самооподаткування сільської людності на 1933 р. Систематизований збірник постанов уряду Союзу РСР і УСРР, ухвалених на 1933 рік. – Х. : Вид-во ВУЦВК «Радянське будівництво і право», 1933. – 86 с.
25. Козацька Т. Ю. Формування системи державних повинностей сільського населення Української СРР (1928–1933 рр.) : дис. ... канд. іст. наук / Т. Ю. Козацька. – Черкаси, 2005. – 217 с.
26. ЦДАВО України, ф. 30, оп. 2, спр. 8569, 57 арк.
27. Сільськогосподарський податок і самооподаткування на 1934 рік. – К. : Укрфілія Держфінвидаву СРСР, 1934. – 66 с.
28. ЦДАВО України, ф. 27, оп. 2, спр. 7782, 403 арк.
29. ЦДАВО України, ф. 27, оп. 2, спр. 8386, 46 арк.
30. Лавренко М. «Два колоски» / М. Лавренко // Місія України. – 1972. – Ч. 1 (29). – С. 2.
31. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 6563, 206 арк.
32. Український голокост 1932–1933 : Свідчення тих, хто вижив : у 3 т. Т. 2. / за ред. О. Ю. Мисика. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. – 443 с.

33. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 5438, 120 арк.
34. Лихолобова З. Г. Тоталітарний режим та політичні репресії в Україні у другій половині 1930-х років (переважно на матеріалах Донецького регіону) / З. Г. Лихолобова. – Донецьк, 2006. – 280 с.
35. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 6371, 147 арк.

Одержано редакцією 21.01.2015

Прийнято до публікації 13.02.2015

Аннотація. *Калинкина С.А., Корновенко С.В. Налогообложение крестьян Украины в условиях Голодомора 1932–1933 гг. В статье раскрыто содержание и сущность советской налоговой политики в украинском селе в условиях голодомора 1932–1933 гг. Выяснено, что одним из средств этого искусственного уничтожения населения, в первую очередь крестьянства, в УССР были налоги. Авторами раскрыто, что усиленные темпы коллективизации в первой половине 1930-х гг. коренным образом изменили, частично возобновленное во время нэпа, село. Форсированное строительство коллективного ведения хозяйства не лишило крестьянство разных повинностей, зато они еще больше должны были стимулировать привлечение крестьян к финансовой сфере государства. Доказано, что среди многих причин Голодомора в УССР, который был результатом экономико-репрессивной политики, весомое место занимает налоговая политика сталинского режима. Реформированная система налоговых сборов с сельского населения, утвердившаяся в 1930 г., стала важным фактором в осуществлении «социалистических превращений на селе».*

Ключевые слова: Голодомор, налоги, налоговая политика, украинское крестьянство.

Summary. *Kalinkina S.A., Kornovenko S.V. Taxation of Ukraine peasants during the Holodomor of 1932–1933. The article deals with the nature of the Soviet tax policy in Ukrainian village during the Holodomor of 1932–1933. It explicates that taxes were a means of artificial de population, primarily of peasantry, in the USSR (URSR). The article holds that intensive collectivization of the first half of the 1930-ies entailed radical changes in partially renovated Ukrainian village of the NEP period. Accelerated development of collective industry did not relieve peasantry from various obligations. Instead it had to more intensively stimulate peasants involvement in to the nation financial sector. The article proves that the Stalin regime tax policy played a key role among different reasons of Holodomor in the USSR, caused by economic – and – repressive state policy. A reformed tax system for rural population established in the 1930-ies, became an important factor in realization of the so-called «socialist transformation in rural areas».*

Key words: Holodomor, taxes, tax policy, Ukrainian peasantry.

УДК 94 (477)«1943/1950»:62/69

О. О. Тігіка

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ВІДНОВЛЮВАЛЬНИХ РОБІТ У МІСЦЕВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ (1943–1950 рр.)

Анотація. У статті розглядається комплекс питань, що стосуються соціально-економічних та організаційних засад відбудовних робіт у місцевій промисловості України в післявоєнний та післявоєнний періоди. Проаналізовано чинники, які зумовили необхідність відбудови галузі, як складової частини процесу відродження всієї економіки республіки. З'ясовано особливості, труднощі та проблеми процесу відбудови й подальшого розвитку місцевої промисловості в 1943–1950 рр.

Ключові слова: соціально-економічні засади, соціально-економічні реалії, організаційні засади, процес відбудови й подальшого розвитку місцевої промисловості, союзний уряд, органи державної влади, фінансові, матеріально-технічні й трудові ресурси, функціонування місцевпрому.

Постановка проблеми. Серед найважливіших проблем вітчизняної історії, які потребують подальшого поглибленого дослідження, особливе місце належить тим, що пов'язані з історією повоєнної відбудови та функціонування економіки України, насамперед промислового комплексу. Неупереджений аналіз й оцінка конкретних питань відродження й подальшого розвитку в 1943–1950 рр. промислового потенціалу республіки потрібні не лише для об'єктивного відтворення тогочасної історичної реальності, а й для усвідомлення та творчого використання досвіду соціально-економічних процесів в означений період для пошуку нестандартних стратегічних рішень у розробці економічної доктрини та засобів її реалізації на сучасному етапі розбудови української держави.